

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ἈΚΑΔΗΜΙΑΣ ἈΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΔΗ' ♦ ΙΟΥΛΙΟΣ - ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ - ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 1989 ♦ ΤΕΥΧΗ 447 - 448 - 449

ΠΑΝΟΥ ΔΗΜ. ΤΖΙΟΒΑ

Ο ΠΗΛΙΟ ΓΟΥΣΗΣ

Ο ΜΥΘΟΣ ΤΗΣ ΠΡΟΔΟΣΙΑΣ — Η ΑΠΟΚΑΤΑΣΤΑΣΗ

Π Ρ Ο Λ Ο Γ Ο Σ

Ἀφορμὴ γιὰ νὰ γραφεῖ αὐτὴ μου ἡ ἐργασία, ἦταν οἱ θέσεις τοῦ συγγραφέα Βασιλείου Παυλίδη, πὸν τὶς διάβασα, ἐδῶ καὶ χρόνια, στὸ ἔγκυρο περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», σχετικὰ μὲ τὸ μῦθο τῆς προδοσίας τοῦ Πήλιου Γούση.

Τὰ σωσιὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Παυλίδη μὲ ἔπεισαν, ὅτι ἡ περίπτωση τοῦ Γούση θὰ ἔπρεπε νὰ ἐπανεξετασθεῖ, γιὰτὶ δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δικαιολογηθεῖ, τουλάχιστο λογικά, ἢ τότε πράξη πὸν τοῦ ἀποδίδουν, μὲ τοὺς πρὶν καὶ μετὰ ἀγῶνες του, πὸν εἶναι ἐλάχιστα γνωστοί.

Πολὴ σωσιὰ παρατηρεῖ, ὁ συγγραφέας Παυλίδης, ὅτι ἡ ἱστορία κάνει, πολὺς φορές, λάθη καὶ μάλιστα λάθη τραγικά, ἀλλὰ ἡ περίπτωση του Πήλιου Γούση εἶναι ἡ μοναδική, γιὰτὶ μαζὶ μὲ τὸν Ἰούδα καὶ τὸν Ἐφιάλτη ἀποτελοῦν τὴν τριάδα τῶν πὸν κατὰπτυστων, γιὰ τὸν Ἑλληνισμό, ὀνομάτων. Ἀλλὰ ἂν οἱ δύο πρῶτοι δίκαια ἀναθεματίζονται, ὁ Πήλιος Γούσης ἄδικα παραδόθηκε σὴν κοινὴ περιφρόνηση ἀπὸ τὸν Περραιβὸ καὶ ἀπὸ τὴν ελαφρότητα τῶν νεωτέρων ἱστορικῶν μας.

Ἡ ὄλη μου ἐργασία θὰ προσπαθήσει, ἀπὸ τὶς ἱστορικὲς πηγές, πὸν ἔχει σὴν διάθεσή της, νὰ ἀνατρέψει τὴν ἀναφερόμενη ἀπ' τὸν Περραιβὸ προδοσία τοῦ Σπύρου Γεωργίου Μπούσμπου ἢ Πήλιου Γούση καὶ μὲ κριτικὴ ἀνάλυση θὰ ἀποδείξει τὸ ἀνυπόστατο τῶν κατηγοριῶν, ἀλλὰ καὶ θὰ ἀναζητήσῃ τὰ αἷτια, πὸν ὀδήγησαν τὸν Περραιβὸ γιὰ νὰ γράφῃ ὅ,τι ἔγραψε, μὲ ἀποτέλεσμα ὁ ἀτυχος Γούσης νὰ περάσει στὸ νεώτερο τραγικὸ δράμα καὶ σὴν ἐπικὴ ποίηση τοῦ Βαλαωρίτη καὶ νὰ διαιωνίζεται ἡ πράξη του σιὸς αἰῶνες:

«Ἐκεῖ ψηλὰ ἀπ' τὸ βουνὸ φωνάζει ὁ Πήλιος Γούσης
κι' ἀγέρας πέρνει τὴ φωνὴ τοῦ Πήλιου τοῦ προδότη».

Βέβαια, ἔχουν προγηθεῖ πολλοὶ ἱστορικοὶ συγγραφεῖς, πὸν μὲ ἄρθρα καὶ μελέτες δὲν δέχονται τὴν προδοσία τοῦ Πήλιου Γούση, καὶ ἄλλοι, ὅπως ὁ ἱστορικὸς Γιάννης Λαμπροδίδης, ὁμολογοῦν, μὲ πρωτοφανῆ γενναιότητα, ὅτι ἴσως πλανήθηκαν καὶ ὑποδεικνύουν, σὸν ἱστορικὸ τοῦ μέλλοντος, νὰ κοιτάξῃ τὶς ἱστορικὲς πηγές πὸν δὲν συμφωνοῦν μὲ τὸν Περραιβὸ καὶ μὲ αὐτοὺς πὸν τὸν ἀκο-

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΟΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΟΘΡΗΣ

(Παράξενα έθιμά τους από τὸ 1851)

ΜΕΡΟΣ Α΄

ΜΙΑ ἀναγκαστικὴ περιοδεία στὰ βουνὰ τῆς Ὀθρῆς ἑνὸς ἀποσπάσματος ἑλληνικοῦ στρατοῦ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1851 μὲ στόχο τὴν καταδίωξη τῶν ληστῶν, μᾶς ἔδωκε ἕναν πῖνακα ζωῆς τῶν Ἀρβανιτόβλαχων τῆς περιφέρειας. Μὲ τὸ ἀπόσπασμα ἐκεῖνο ἔτυχε νὰ κινεῖται κι ὁ ἔγγονός τοῦ Κολοκοτρώνη, ὁ Θόδωρος Γενναίου Κολοκοτρώνη, ἀνθυπολοχαγός, εἰκοσάχρονο παλικάρι τότε. Προχωροῦσε μαζί μὲ τοὺς ἄλλους, κι ἔβλεπε παντοῦ σχεδὸν Ἀρβανιτόβλαχους τοσπαναρέους, ξεκομμένους ἀπὸ τὸν κόσμον μὲ παράξενες συνήθειες, καὶ δὲν ἀδιαφόρησε. Βρῆκε κοντύλι καὶ χαρτὶ καὶ χάραξε ἐκεῖνες τὶς ἔθιμκὲς εἰκόνες τῆ ρζωῆς ἀπάνου στὰ βουνά. Πιὸ ὕστερα δημοσίεψε τὰ καθέκαστα στὸν «Τηλέγραφο», κι ἀπ' αὐτὸν πῆρε κι ἀναδημοσίεψε ὀρισμένες περιοκπὲς ἢ «Ἐστία» τῆς 3ης Μαΐου 1881, προσθέτοντας ἀρχικὰ τοῦτες τὶς γραμμές:

« Ὑπὸ τὸν τίτλον «Ἦθη καὶ ἔθιμα Ἀρβανιτοβλάχων ποιμένων» ὁ κ. Θ. Γενναίου Κολοκοτρώνης ἐδημοσίευσεν ἐσχάτως ἐν ἐπιφυλλίδι τοῦ «Τηλεγράφου» περιεργὸν διατριβὴν, ἐξαχθεῖσαν ἐκ σημειώσεών του, ἃς ἐπῆρει, ὅτε κατ' Ἰούνιον τοῦ 1851 ἀνθυπολοχαγὸς ὦν συνώδευε τὸν ἀρχηγὸν τοῦ μεταβατικοῦ, περιοδεύοντα τοὺς ἀνατολικοὺς δῆμους τῶν ἐπαρχιῶν Φθιώτιδος, ἐνεκα τῆς λυμαιομένης κατὰ τὴν ἐποχὴν ταύτην τὸν τόπον ληστείας. Ἐκ τῆς διατριβῆς ταύτης ἐσταχυολογήσαμεν τὴν ἐπομένην διήγησιν. »

Σ(ημείωση) τ(ῆς) Δ(ιεύθυνος)¹

Ὁ ἀνθυπολοχαγὸς Κολοκοτρώνης μὲ τὸ ἀπόσπασμα ἔφτασε στὰ σύνορα τῆς Φθιώτιδος καὶ τῆς Θεσσαλίας, στὰ βουνὰ τῆς Ὀθρῆς. Στὸ δρόμον τοὺς συναντοῦσαν τσελιγκάτα καὶ τελικὰ ἔφτασαν στὸν Ἀρβανιτόβλαχον Πούλιο, ἀρχιπομπέον, κοντὰ στὴν πηγὴ Βομπόκα.² Ὁλόκληρη καλυβόπολη ὄριζε ὁ τσέλιγκας αὐτὸς ἀπάνου στὸ βουνό. Ὅριζε καὶ τοὺς ἄντρες του, κι ὁ λόγος του εἶταν αὐστηρὴ διαταγὴ. Σ' ὅλα τὰ τσελιγκάτα τὸ ἴδιο.

« Οἱ τσέλεγκαὶ — σημειώνει ὁ Κολοκοτρώνης — εἶναι ἀληθεῖς βασιλεῖς ἐπὶ

1. Διευθυντὲς καὶ ἐκδότες εἶταν τότε οἱ: Ν. Γ. Πολίτης καὶ Γεώργιος Δροσίνης.

2. Βρισκόταν ἀπάνω σὲ ὄροπέδιο καὶ κυλοῦσε τὰ ἀφθονα νερά της πρὸς τὰ μεθόρια τῆς Φθιώτιδας. Δυὸ ὥρες μὲ τὰ πόδια ἀποδῶ εἶταν τὸ κεφαλοχώρι Μεγάλον Γαρδίκον καὶ πέντε ἢ Στυλίδον.

Στὸ ὄροπέδιο ἔμεινε μόνιμον λόχος, ποὺ ἀποτελοῦσε τὸ κέντρο τῶν μεθοριακῶν σταθμῶν. Δὲν ἵπνηχαν σπῖτια, καὶ οἱ στρατιῶτες εἶχαν φιασίαι χορτοκαλύβες «ἀρκετὰ τεχνικὰς καὶ εὐρυχώρους ἐν αἷς κατώκουν λίαν ἀνέτως» (ὄπ. π.). Γαλακτερά καὶ κρέατα ἔπαιρναν ἀπ' τὸ ποιμνιστάσιον τοῦ Πουλίου. Ἀλεύρια καὶ ἄλλα εἶδη ἀπ' τὴ Στυλίδον. Ζύμωναν οἱ στρατιῶτες τὸ ψωμὶ σὲ καλὸ φούρνον, ποὺ εἶχαν ὑψώσει μόνον τοὺς.

τῶν ἄλλων. Ὅσαίς μεταξύ τῶν λοιπῶν γεννηθῆ διαφορά, δικάζει ὁ τσέλεγκας, καὶ ἡ ἀπόφασις αὐτοῦ εἶναι ἀνέκκλητος. Θεωρεῖται δὲ ὡς Παρίας ὁ μὴ ὑπακούσας, καὶ διώκεται, μὴ ὦν δεκτὸς πλέον εἰς οὐδὲν τσελεγκάτον Ἀρβανιτοβλάχων. Εἶναι δὲ βασιλεῖς πατέρες καὶ δίκαιοι — ἴσως διότι δὲν ἔχουσι ποσῶς αὐλικούς, καὶ βλέπουσι διὰ τῶν ἰδίων ὀφθαλμῶν τῶν τὰ πάντα. »

Ὁ ἴδιος εἶπαν καὶ δικαστῆς καὶ ἱερέας ἀκόμα, γενικὸς ἀρχηγὸς μὲ τὰ ὄλα του, σύμφωνα μὲ τὸν ἄγραφο νόμο τῶν τσελιγκάτων. Ἀκόμα καὶ τοὺς γάμους μεταξύ τῶν ὑπηκόων του, αὐτὸς τοὺς κανόνιζε καὶ αὐτὸς τοὺς εὐλογοῦσε!

Ἀρχηγὸς κοὶ ὑπήκοοι ἔμειναν μέσα σὲ καλύβες. Γι' αὐτὲς τώρα θὰ ἀφιέρωσει ἀρκετὲς γραμμὲς ὁ νεαρὸς Κολοκοτρώνης.

« Κατασκευάζονται — μᾶς λέει ἀρχικὰ — παρὰ τῶν ἰδίων ἐκ χόρτου καὶ πασσάλων, εἰοὶ σχεδὸν κωνοειδεῖς. Ἐν τῷ μέσῳ αὐτῶν, πρὸς στήριξιν τῆς τε στέγης καὶ λοιποῦ σκελετοῦ τῆς καλύβης, τοποθετεῖται ἰστός, ἀρχόμενος ἀπὸ τῆς κορυφῆς καὶ λήγων καθέτως πρὸς τὴν γῆν, ἐν ᾗ ἐμπήγγυται. Ἡ κυκλοτερὴς βάσις τῆς καλύβης στηρίζεται ἐπὶ πασσαλίσκων, ἐμπεμπηγμένων ἐπίσης καθέτως ἐπὶ τῆς γῆς, ὧν τὰ μεταξύ κενὰ πληροῦνται διὰ χόρτου, καθὼς καὶ ἡ λοιπὴ περιφέρεια, ἔχουσα ἴνας, προσηρτημένας ἀπὸ τῆς κορυφῆς τῶν πασσαλίσκων καὶ συγκεντρουμένας διὰ τοῦ ἐτέρου ἄκρου ἐπὶ τὴν κορυφὴν τῆς καλύβης καὶ πέριξ τοῦ ἰστοῦ, ἐφ' οὗ τίθεται, οὕτως εἶπειν, σκοῦφος ἐκ τοῦ αὐτοῦ ὑλικῶ τῶν χόρτων, κωλύων τὴν ἀνωθι εἰσοδὸν τῆς βροχῆς ἐντὸς τῆς καλύβης. »

Οἱ κατοικίαι αὐτὲς — συνεχίζει ὁ Κολοκοτρώνης — ἔχουν καὶ ἀνοίγματα τετραγωνικὰ γιὰ παράθυρα, δύο ἢ τρία ἢ τέσσερα ἀνάλογα μὲ τὸ μέγεθος τους. Γιὰ νὰ μὴν μπαίνει ὅμως τὸ νερὸ τῆς βροχῆς μέσα, κολλοῦν στὸ πάνω μέρος τοῦ ἀνοίγματος ἐπιμετώπιο ὅπως στὸ στρατιωτικὸ πηλίκιο. Ἀκόμα καὶ παραθυρόφυλλα, κινητὰ ὅμως, χρησιμοποιοῦν ὅταν συγτρέχει λόγος, ἐνῶ τὴν εἰσοδὸ ἀνοίγουν πάντοτε κατὰ τὸ πῶ ἀπαγγερὸ μέρος. Προσέχουν ὅμως πάντοτε οἱ καλύβες νὰ ὑψώνονται σὲ κατηφορικὸ τόπο γιὰ νὰ κυλοῦν τὰ νερά τῆς βροχῆς στὸ αὐλάκι ποῦ σκάβουν γύρω τους. Ἐσωτερικὰ στήνουν καὶ κρεβάτια καὶ οκαμινὰ νὰ κάθονται, μόνιμα ὄλα. Τὰ κατασκευάζουν προσεχτικὰ γύρω-γύρω, ὅπως πᾶνε τὰ τοιχώματα, μὲ ξύλα καὶ σανίδες.

Ἄλλο περιουσιακὸ στοιχεῖο, ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ζῶτανά καὶ τὸ γοικοκυριὸ τους, δὲν ὄριζαν οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι. Γίδια, πρόβατα (ράτσα «βούντα» μὲ μακριὰ μαλλιά καὶ πλατιὰ οὐρά), ἄλογα, μουλάρια. Μὲ μαλλιά προβάτων ἔκαναν τὴ «χοντρή» λεγόμενὴ ἐνδυμασίᾳ τους, «ἢν φέρουσι σχεδὸν ὁμοίαν ἄνδρες τε καὶ γυναῖκες». Ἐρουν καὶ βάφουν βέβαια τὸ μαλλί, οἱ γυναῖκες, γι' αὐτὸ καὶ τὰ ρούχα τους «ἔχουσι χρωματισμοὺς καὶ ποικίλματα».

Ἀπ' αὐτὸ τὸ μαλλί φκιάνουν καὶ βελέντζες πολὺ μαλακὲς καὶ τάπητες μὲ πολλοὺς χρωματισμοὺς. Ἀπὸ τὶς γίδινες τρίχες σκαρώνουν ἐπενδύτες καὶ κάπες. Ποτὲ βροχὴ δὲν τὶς διαπερνάει. Κατασκευάζουν ἀκόμα ταγάρια, σακιά, μάλλινα μονόχρωμα καὶ πολυχρωμα.

Παρότι οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι ζοῦν ἀπάνω στὰ βουνὰ τὸ χειμῶνα καὶ σὲ κάμπους τὰ καλοκαίρια (Ἡπειρο καὶ Θεσσαλία), γνωρίζουν νὰ ἀσκοῦν κι ἓνα εἶδος ἐμπορίου: Κατεβαίνουν στὶς πόλεις καὶ πουλοῦν στὰ παζάρια τους καὶ τὰ πανηγύρια τους ὅ,τι περισσεύει ἀπ' τὴν παραγωγὴ τους, στὶς τιμὲς ποῦ ὀρίζει ὁ τσέλιγκας. Ἀποκεῖ πάλι προμηθεύονται σιτάρη, βαμπάκι κλπ.

Ἀξιοπρόσεχτα εἶταν καὶ τὰ σκυλιά τους. Ἄγρια, μεγαλόσωμα καὶ ὀρμητικὰ. Τὰ φρόντιζαν καὶ ἐπιπλέον τὰ ἀρσενικὰ τὰ... ὅπλιζαν κατάλληλα γιὰ τοὺς λύκους. Ζῶνὴ πλατιὰ στὸ λαιμὸ καὶ τὸ στήθος, καὶ στὴ μέση τῆς

στερέωναν δίκωπο μαχαίρι με λάμα πάνω από είκοσι πόντους. "Όταν όρμούσε, τώρα, ό σκύλος άπάνω στο λύκο, θα τον τρυπούσε με τó μαχαίρι στα σίγουρα. Στα...πολεμικά πεδία μόνο τὰ άρσεικά σκυλιὰ μπλέκονταν. Τὰ θηλυκó ξμεναν στις καλύβες, συντροφιά με τις γυναίκες και τούς γέροντες.

ΚΑΘΕ καλοκαίρι οί 'Αρβανιτοβλάχοι άπλώνονταν ό' όλόκληρη την όροθετική γραμμή,³ όπου ανακαίνιζαν τις καλύβες τους. Ζώντας εκεί, γίνονταν θέλοντας και μή, οί βασικοί τροφοδότες τών λησιτών. 'Ακόμα περισσότερο: "Έκαναν τραγούδι στα χείλη τους τόν μεγάλο-λησιτή πού σκοτωνόταν. Τέτοια τραγούδια κυκλοφορούσαν κάμποσα τότε — χρονιά τού 1851. Μά και ληστές έβγαιναν άπ' τούς 'Αρβανιτόβλαχους. Πάντα όμως με τη συναίνεση τού τσέλιγκα. Κάποιες φορές δρούσαν όμαδικά και προσωρινά: "Έβγαινε μιá όμάδα και τασόσταν σέ ληστικό μπουλούκι, κι άφου προβαίνανε όλοι μαζί σέ μιá ληστεία, ή όμάδα τών 'Αρβανιτόβλαχων επέστρεφε στό τσελιγκάτο. Τούτα τὰ ρεσάλτα τὰ γνώριζε πάντα ή Κυβέρνηση και τοποθετούσε κοντά στα τσελιγκάτα στρατιωτικούς σταθμούς.

Οί ίδιοι έλεγαν ότι είταν χριστιανοί. Ούτε παπάδες όμως είχαν ούτε έκκλησιάζονταν. Και τó πλέον άπίστευτο: Τούς γάμους εύλογούσε ό ίδιος ό τσέλιγκας, χωρίς την παρουσία παπα! Στις κηδείες όμως; Μάλλον κι έδω — άπ' ό,τι άφήνει νά ύπονοείται ό συντάχτης τού κειμένου — δέν παραβρισκόταν ίερέας.

« Είς τας κηδείας — γράφει — εάν ό θανών είναι γέρων, ακολουθοϋν άπαντες σιωπηλοί, εάν δέ νέος, άδοντες αύτοσχέδιον διά τόν θανόντα. »

Τὰ μοιρολόγια λοιπόν κι έδω έκαναν θαύση, άναπληρώνοντας τη νεκρώσιμη άκολουθία.

Η ΘΕΣΗ ΤΗΣ ΓΥΝΑΙΚΑΣ ΣΤΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ

Οί γυναίκες δέν είχαν μεγάλη ύπόληψη στήν κοινωνία τών 'Αρβανιτόβλαχων. Καμιά άπ' αυτές λογουχάρη δέν είχε τó δικαίωμα νά πάει καθάλα στις μετακινήσεις τους. Μόνο οί άντρες (και όλοι μάλιστα) καθαλίκευαν. Οί γυναίκες πεζοπορούσαν, ακόμα και οί γριές. Τó χειρότερο ακόμα: "Όλες περπατούσαν φορτωμένες με φορτίο άνάλογο τής άντοχής τους. 'Αλλά και όλες είταν λεπτές (και ξανθιές), πιó λεπτές άπό τούς άντρες. 'Ακόμα είχαν έκφραση δειλή και θηλυπρεπή, αντίθετη με τούς άντρες. Αύτοί είχαν «έκφρασιν άρειμάνιον και άγρίαν». 'Η μειονεχτική θέση τών γυναικών κατοπτριζόταν και διαφορετικά: Δέν έπιτρεπόταν νά άντικρύσουν ξένον άντρα! "Αμα τυχόν άντιλαμβάνονταν κάποιον, έπρεπε νά έξαφανιστούν.

« Σκορπίζονται περίτρομοι — γράφει ό συντάχτης — είς τας περιοχάς και πρós τὰ δασώδη μέρη, ως αί δορκάδες όταν καταδιώκονται. »

Σπάνια (ή μάλλον ποτέ) ακολουθοϋν τούς άντρες στις άγορές τών χωριών. Μόνο ή μητέρα, ή γυναίκα και ή άδερφή τού τσέλιγκα έχουν κάποια δικαιώματα νά μιλήσουν με ξένον.

3. Τὰ σύνορα Έλλάδας - Τουρκίας τότε και ως τó 1881 είταν στα σημερινά περίπου σύνορα τής Θεσσαλίας και τής Ρούμελης.

Ὅσοο ἔβλεπε κανεῖς καὶ τσομπάνισσες γυναῖκες, ποὺ ἐλεύθερες περνοῦσαν ἀπὸ τὰ λιμέρια τους σὲ πόλεις καὶ σὲ χωριά. Αὐτὲς ὅμως — προβαίνει στὴ διάκριση ὁ συντάχτης ἀνθυπολοχαγὸς — δὲν ἀνήκαν στὴ γενιά τῶν Ἀρβανιτόβλαχων. Εἶταν Ἀρπλιανίτες βλάχοι, ποὺ ζοῦσαν συνέχεια στὸ ἐλληνικὸ ἔδαφος καὶ πήγαιναν στὶς πόλεις νὰ πουλήσουν γάλα, γιαούρτι, βούτυρο φρέσκο καὶ φωτόξυλα. Μονάχα στὴν Ἀθήνα ἀποφεύγανε οἱ γυναῖκες αὐτὲς νὰ μπαίνουν. Ἐκεῖ πήγαιναν πάντα ἄντρες. Τὶς γυναῖκες δὲν τις ἀφηναν, ἐπειδὴ φοβοῦνταν «τὴν φράγκικη διαφροθάν» στὴν Ἀθήνα.

ΣΤΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ ΤΟΥ ΠΟΥΛΙΟΥ

Ὁ τσέλιγκας Πούλιος — 80 χρονῶ ἀλλὰ φαινόταν πενήνταρης — σὰν ἔμαθε πὼς ζυγώνει ἀποσπασμα καταδιωχτικὸ τῶν ληστῶν, πῆρε τριάντα ἀρειμάνιους ποιμένες καὶ βγήκε ἓνα τέταρτο ἔξω ἀπὸ τὴν καλυθόπολή του. Ἐκεῖ προσκύνησε τὸν ἀρχηγὸ τοῦ ἀποσπάσματος κι ὕστερα πῆρε τὸ σῶμα καὶ τὸ ἔφερε λίγο μακριὰ ἀπ' τὴν «πολιτεία» του, σὲ τοποθεσία μὲ δέντρα νὰ καταλύσει προσωρινά.

Κάθησαν κι ἄρχισαν νὰ πίνουν τοῖπουρο μὲ κρύο νερό, ὅπως συνήθιζαν. Ζαλίστηκε ὅμως ἀπὸ τὸ πῶμα ὁ ἐπικεφαλῆς ἀξιωματικὸς καὶ κοιμήθηκε νωρίς. Οἱ ἄλλοι ἀργότερα. Τί ὕπνος ὅμως νὰ τοὺς κολλήσει σ' ἓναν τόπο πλημμυρισμένο στὰ μυρμήγκια; Μεγάλα μυρμήγκια, ποὺ περνοῦσαν καὶ μέσα στὰ κορμιά τους, κι ὁ νεαρὸς ἀνθυπολοχαγὸς δὲν ἔκλεισε μάτι. Σηκώθηκε πολὺ πρῶι, ὅταν ἔβρεξε κιόλα, καὶ τίναξε ἀπὸ πάνω του γιὰ μιὰν ἀκόμα φορὰ μυρμήγκια.

(Σ υ ν ε χ ῖ ζ ε τ α ι)

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΛΗ' ♦ ΟΚΤΩΒΡΙΟΣ - ΝΟΕΜΒΡΙΟΣ - ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1989 ♦ ΤΕΥΧΗ 450 - 451 - 452

ΓΙΩΡΓΟΥ ΠΑΠΑΣΤΑΜΟΥ

Δ Α Ν Ι Α

Ο ΓΕΝΝΑΙΟΣ ΓΕΝΟΥΑΤΗΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΑΣ ΚΑΙ Η ΜΑΧΗ ΣΤΟ ΠΕΤΑ

Στὸ ἔμπα τοῦ Ἀλωνάρη, στὰ 1822, ἀσκέρι τρανό: ἕξι χιλιάδες νοματαῖοι, γενναῖοι καὶ ἀντρειωμένοι ὄλοι τους, πορεύονταν μέσα στὶς κακοτράχαλες στράτες τῆς Ἡπειροῦς.

Πήγαιναν νὰ βοηθήσουν τοὺς Σουλιῶτες. Κάπου μιὰ χιλιάδα ἀπὸ δαύτους εἶναι ταμπουρωμένοι στοὺς ἀγαπημένους τοὺς βράχους. Χάθηκε ὁ μέγας ἀσπνδος ὀχτρός τους, ἐξοντώθηκε. Πάει ὁ τύραννος τῶν Γιαννίνων Τεπελενλῆς, πολιορκήθηκε ἀπὸ τὸν Ἰσμαήλ Πασόμπεη καὶ δολοφονήθηκε, ἀπ' τὸν Μαχμούτ, στὸ νησί τῆς Παμβώτιδας. Ὅμως τώρα, τοὺς μπλοκάρησε τοὺς Σουλιῶτες ὁ βαρῶνος τῆς Μουζακιάς, ὁ Ὁμέρ Βρυώνης. Δεκατέσσερες χιλιάδες Ἀρβανιτάδες τοὺς σφίγγουν ὀλόγυρα. Τοὺς πολιορκοῦν καὶ τοὺς γυρεύουν ὑποταγὴ καὶ παράδοση.

Δὲν μποροῦν ἄλλο ν' ἀντέξουν τὴν πείνα, τὴ δίψα... Στερημένοι καὶ κουρασμένοι, ἀμύνονται καὶ περιμένουν ἀπ' τὴν κυβέρνησι μιντάτι.¹ Καὶ φαίνεται πὼς πολὺ συγκινήθηκεν ὁ κύρ Μαυροκορδάτος καὶ ἀποφάσισε νὰ τοὺς βοηθήσει τοὺς Σουλιῶτες.

— Καπετὰν Μάρκο Μπότσαρη, λέει τοῦ ἀπεσταλμένου τους, ὄχι μόνο θὰ βοηθήσω τοὺς γενναίους συμπατριῶτες σου, μὰ θὰ ἐκστρατεύσω ἐγὼ ὁ ἴδιος. Μαζί μου θὰ ἔναι καὶ ὁ Ἰψηλάντης, ὁ γιὸς τοῦ Κολοκοτρώνη: ὁ Γενναῖος καὶ ὁ γιὸς τοῦ Πετρόμπεη ὁ Κυριακούλης, ἐσύ, ὁ Σουλιώτης ὀπλαρχηγός, καὶ πολλοὶ φιλέλληνες Ἑυρωπαῖοι... Αὐτοί, ὅπως ξέρεις, ἔχουν ἔρθει ἀπ' τίς πατρίδες τους ἐδῶ, ὡς ἐθελοντές, νὰ πολεμήσουν, γιὰ τὴν ἀνάστασι τῆς Ἑλλάδας.

— Ἔ, κύρ Ἀλέξαντρε, μήπως καὶ δὲν ἄκουσα καλά; ἔκανε ὁ Μάρκος. Ἐσὺ θὰ ἔσαι μπροστάρης σ' ὄλο τοῦτο τ' ἀσκέρι;

— Ἐγὼ! εἶπε ὁ πρόεδρος τῆς Ἐθνοσυνελεύσεως. Δὲν εἶμαι ἄξιος γι' αὐτὴ τὴν ἐκστρατεία;

— Ἄξιος! εἶπε ὁ Μάρκος, χαϊρέτησε εὐσεβάτως καὶ βγῆκε ἔξω ἀπ' τὸ Διοικητήριο.

Τράβηξε κατὰ τὸ στρατόπεδο, ὅπου ὀρντινιάριζε² ὁ στρατός καὶ ἐτοιμαζότανε

1. μιντάντι = βοήθεια.

2. ὀρντινιάριζε = στρατοπέδευε.

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΟΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ*

(Παράξενα ἔθιμά τους ἀπὸ τὸ 1851)

ΜΕΡΟΣ Β΄

ΕΙΧΑ παρακολουθήσει στὸ σημεῖωμα τοῦ προηγούμενου τεύχους τὴν πορεία ἑνὸς καταδιωχτικοῦ ἀποσπάσματος στὰ βουνὰ τῆς Ὀρθῆς τὸ 1851, βασιζόμενος σὲ παλιὸ δημοσίευμα τοῦ τότε ἀνθυπολοχαγοῦ Θεόδωρου Γενναίου Κολοκτρῶνῃ — ἐγγονοῦ τοῦ μεγάλου ἐπαναστάτη — ποὺ συνόδευε κι αὐτὸς τὸ καταδιωχτικὸ τοῦτο σῶμα. Οἱ ἄντρες λοιπὸν εἶχαν φτάσει στὴν καλυβόπολη τοῦ Ἀρβανιτόβλαχου τσέλιγκα Πούλιου καὶ κατέλυσαν ἔξω ἀπ' αὐτή, κατὰ ὑπόδειξη τοῦ Πούλιου. Κοιμήθηκαν γιὰ μιὰ νύχτα, ὅσο μπόρεσαν νὰ κοιμηθοῦν ἀπ' τὰ μυρμηγκία, καὶ ξύπνησαν πρῶτῃ.

Ξαφνικὰ — πρῶτῃν ἀκόμα — ἀκούστηκαν ἀπὸ τὴν καλυβόπολη πέρα γυναικεῖα τραγούδια. «Γλυκεῖς φθόγγοι ἀρμονίας πρωτοφανοῦς καὶ ἀκατανόητου δι' ἐμὲ» σημειώνει ὁ ἀνθυπολοχαγός. Πῆρε τότε μερικὸς ἄντρες, περισσότερο γιὰ νὰ ἀντιμετωπίσουν τὰ ἄγρια τσομπανόσκυλα, καὶ προχώρησε στὶς καλύβες. Μόλις ὅμως οἱ τραγουδίστριες ἀντιλήφθηκαν τοὺς ἄντρες, ἔκοψαν ἀπὸτομα τὸ τραγούδι τους καὶ χάθηκαν. Ἐνα «φρρρρ πτερύγισμα ὡς νὰ ἐπέταξε σμήνος πτηνῶν» ἀκούστηκε, κι ὁ τόπος ἄδειασε μεμιάς. Παραξενεμένοι ὅλοι ἀπ' τὸν παράξενο τοῦτο κόσμος, προχώρησαν. Ἐξω ἀπὸ μιὰ καλύβα εἶδαν γέροντα νὰ κάθεται ἀπέναντι τοῦ ἡλίου, «ἀπολαμβάνοντα γαλήνην». Τὸν πλησίασε ὁ ἀνθυπολοχαγός:

— Πόσων χρονῶν εἶσαι, γέρο; τὸν ρωτᾷει.

Εἶταν ὁ πατέρας τοῦ ὀγδοντάχρονου τσέλιγκα Πούλιου καὶ παραπονιό-

Εἶταν ὁ πατέρας τοῦ ὀγδοντάχρονου τσέλιγκ Πούλιου καὶ παραπονιόταν γιὰ τὰ μαῦρα του γεράματα καὶ τὴ σχεδὸν τύφλωσή του. Ζήτησε νὰ μάθει καὶ τ' ὄνομα τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ. Τοῦ τὸ εἶπε: Θεόδωρος Γενναίου Κολοκτρῶνῃς.

Βαθὺς στεναγμὸς βγῆκε ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ γέρο: Ἐκανε κλέφτης στὸν πατέρα τοῦ πρωτοεπαναστάτη. Ἀξίζει ὅμως νὰ μεταφέρω τὰ λόγια του γερο-Πούλιου, ὅπως τὰ διασώζει ὁ νεαρὸς ἀνθυπολοχαγός:

— Ἄ! καῦμένος, ἐξέφωναξε τότε. Γνώρισα τὸν παππούλη σου καὶ τὸν προπαππούλη σου τὸν Κωνσταντῆ. Ἐκαμα κοντά του κλέφτης καὶ μὲ τὸν Ὀδυσσεά (πρόκειται στὰ σίγουρα γιὰ τὸν Ἄντροῦτσο). Ὅταν κάψαν τὸν Κουντάνη 'ς τὸ Μωργιά, πῆγα μὲ τὸν παππούλη σου 'ς τὴ Ζάκυνθο. Ἄχ, καῦμένος! Ἰπεθάναν τὰ λιοντάρια.)

Ὁ γερο-Πούλιος εἶταν ὁ ἀρχιτσέλιγκας ἴσαμε τὰ 110 χρόνια του, κι ὅταν ἔχασε τότε τὸ φῶς του, μεταβίβασε τὴν ἀρχηγία στὸ γιό του.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο, σελ. 315.

Ἔφτασε ὅμως τώρα κι ὁ γιός του, κι ὅταν τὸν ἀντιλήφθηκε ὁ γεροπατέρας του, κρένει:

— Ἀλλά (= βρὲ) Πούλιο· αὐτὸ τὸ παλικάρι (ἐννοοῦσε τὸν ἀνθυπολοχαγὸ Κολοκοτρώνη) ἀντάμ-μπάμπ-ἀντάμι εἶναι καπετανόπουλο· νὰ τὸ κρατήσης ἔς τὰ χέρια.

— Καὶ ἔς τὸ κεφάλι μου τὸ βάζω, ἀπάντησε ὁ νεότερος Πούλιος, κι ἔκανε σινιάλο στοὺς γύρω τσομπάνους του.

Στὴ στιγμή ἦρθαν κάμποσοι κοντὰ του καὶ «ἤρχισαν νὰ φαίνωνται εὐθυμοί, ὅσω ἐξαφανισμένοι καὶ σκυθρωποὶ ἦσαν μέχρι τῆς στιγμῆς ἐκείνης».

ΓΑΜΟΣ ΣΤΟ ΤΣΕΛΙΓΚΑΤΟ

Μακριὰ ἀπὸ τὴ συγκέντρωση τούτη ὁ ἀνθυπολοχαγὸς παρατήρησε τσομπάνισσες νὰ τρῶνε ὄρθιες. Ὑπόθεσε πῶς βρίσκονται σ' αὐτὴ τῆ στάση, γιὰ νὰ ἔχουν τὴν ἀνεση νὰ φύγουν, ἅμα θὰ πήγαιναν κατακεῖ οἱ ξένοι. Ρώτησε ὅμως πρὸς τί τὰ τραγούδια, καὶ πῆρε τὴν ἀπάντησιν πού σηματοδοτοῦσε ἓνα ἔθιμο. Εἶταν γαμήλια τραγούδια. Τραγουδοῦσαν τὴ νύφη ἀνύπαντρα κορίτσια γιὰ μιὰ βδομάδα πρὶν ἀπὸ τὸ γάμο.

— Ἔχουμε γάμο, πρόσθεσε ὁ Πούλιος. Ἐγούρμασαν τὰ παιδιὰ καὶ τὰ σμιζα προχθές.⁴

Αὐτὰ εἶπε καὶ πῆρε τὸν ἀνθυπολοχαγὸ νὰ τὸν ὀδηγήσει στὸ χῶρο τῆς προετοιμασίας τοῦ γάμου καὶ νὰ τοῦ δείξει καὶ τὰ «ἀντέτια τους» (ἔθιμά τους). Πῆγαν καὶ τρύπωξαν στὴν καλύβα ἀπέναντι ἀπὸ τὴν ἄλλη τῆς νύφης. Ἐκεῖ ἔκρυψε τὸν ἀνθυπολοχαγὸ, φωνάζοντας στὴ νύφη:

— Ἀλλά νὰ βγῆ ἡ νύφη.

Μόλις ξεμύτισε ἀπ' τὴν καλύβα ὁ Πούλιος, βγῆκε καὶ ἡ νύφη καὶ κάθησε ἀπάνω σὲ βαρέλι. Σιγὰ - σιγὰ ἔβγαιναν καὶ ζύγωναν τσομπάνισσες νεότερες, ὠραίες καὶ ξανθιές. Κύκλωσαν τὴ νύφη κι ἔμειναν ὄρθιες, γνέθοντας. « Ἐκράτουν ὄλαι ἠλακάτας - παρατρεῖ ὁ ἀνθυπολοχαγὸς -, φερούσας ποσὸν μαλλίων διαφόρου χρώματος ἐκάστη, ὑψοῦσαι δὲ τὰς χεῖρας ἐνηθον τὸ νῆμα, καὶ στρέφουσαι τότε τὸ ἀδράκτιον μετὰ ρυθμοῦ, τὸ ἀφνον νὰ κατέρχεται μετέωρον μέχρι γῆς, καὶ οὕτως, ὡς εἶναι γνωστόν, ἐσχημάτιζον τὴν κλωστήν, καὶ τὴν περιετύλισσον εἰς τὸ ἀδράκτιον. »

Μόλις συμπληρώθηκε ὁ κύκλος, ἡ νύφη χαιρέτησε τίς νέες μὲ ἓνα σκύψιμο τοῦ κεφαλιοῦ τῆς. Μιὰ ἀπ' ὄλες τότε ἀρχίνησε νὰ τραγουδάει. Σιγὰ - σιγὰ τὴν ἀκολούθησαν καὶ οἱ ἄλλες μὲ δυνατὴ φωνὴ ἀλλὰ καὶ παράξενη — γιὰ τὸν ἀνθυπολοχαγὸ — μελωδία, πλὴν εὐχάριστη. Μέσ' ἀπ' τὸ παραθύρι τῆς καλύβας κι αὐτός, ἔβλεπε χωρὶς νὰ τὸν βλέπουν καὶ προσπαθοῦσε νὰ συγκρατῆσει τοὺς στίχους. Μόνο δυὸ ἀπομνημόνεψε, αὐτοὺς πού ἐπαναλαμβάνονταν ἕστερ' ἀπὸ κάθε στροφῆ:

« Μὰς ἀφνες' σκλαβώθηκες γιὰτι ὁ Θεὸς τὸ θέλει' »

Νυφοῦλα μου, νὰ κάμης γιουὸς γιὰ νὰ σκλαβώσουν ἄλλαις. »

Κάποτε ὁ τσελιγκας ἔκανε νεῦμα στὸν Κολοκοτρώνη νὰ βγεῖ ἔξω. Βγῆκε. Στὴ στιγμή καὶ χωρὶς νὰ τὸ καταλάβει πῶς, ἐξαφανίστηκαν ὄλες νύφη καὶ γυναῖκες, ἀκόμα καὶ τὸ βαρέλι τῆς νύφης:

« Ἐξῆλθον - γράφει - ἀλλ' εἰς τὴν στιγμὴν πτερύγιμα ἠκούσθη, καὶ ὡς

4. Ἀπὸ τὴ θεαίωσις τούτη καταφαίνεται πιά, πῶς ὁ γάμος δύο νέων στοὺς Ἀρβανιτόβλαχους ἀνῆκε ἀποκλειστικὰ στὰ δικαιώματα τοῦ τσελιγκα. Οἱ νέοι δὲν εἶχαν κανένα δικαίωμα ἐπιλογῆς οὔτε τοῦ χρόνου τῆς παντρεῖας τους.

να ηγέρθην ἐξ ὄνειρου ἀντίκρυσσά ἐρήμους καλύβας μόνον, διότι καὶ αὐτὸ τὸ βαρέλιον ἀνελήφθη. »

ΠΛΟΥΣΙΟ ΤΡΑΠΕΖΙ

Κεῖνη τὴν ἡμέρα ὁ τσέλιγκας ἄσκησε τὸ χρέος τῆς φιλοξενίας τῶν στρατιωτικῶν. Συγγύρισε πρῶτα δυὸ καλύβες χωρητικότητας εἴκοσι ἀτόμων ἢ καθεμιά, νὰ κοιμηθεῖ τὸ στράτευμα. Στὴ μία μάλιστα ἔβαλε καὶ κρεβάτια γιὰ τοὺς ἀξιωματικούς, ἐνῶ στὴ δεύτερη ἐτοίμασε πλούσιο τραπέζι. Τραπέζι κάτω στὸ χῶμα κι ἄπάνω σὲ χορτάρια. Γύρω ἀπὸ τὴν τάβλα τοποθέτησε μαξιλάρες νὰ καθήσουν οἱ στρατιωτικοί. Ὁ τσέλιγκας δὲν κάθησε ἀμέσως. Πῆρε πρῶτα τὴν ἄδεια, λέγοντας:

— Μὲ τὸ κεφάλι πού ἔχουμε σᾶς προσκυνούμε, καὶ νὰ μᾶς συχωρέση ὁ ἀρχηγός, τὸ καπετανόπουλο καὶ οἱ ἄλλοι ἀξιωματικοί.

Τρώγανε καλά, καὶ πρὶν τελειώσουν, ζήτησε ὁ τσέλιγκας ἄδεια νὰ φέρε τραγουδιότις ποιμένες. «Οὐδεὶς ἠρνήθη», σημειώνει ὁ συντάκτης.

Ἦρθαν δέκα περίπου ἄντρες νέοι καὶ κάθησαν κοντὰ στὴν πόρτα τῆς καλύβας. Ἀπὸ κοντὰ καὶ ἡ γριά γυναίκα τοῦ τσέλιγκα. Χαιρέτησε κι ἔδωκε τὸ χέρι τῆς στὸν ἀρχηγὸ τοῦ στρατιωτικοῦ σώματος. Στους λοιποὺς ἔκλινε τὸ κεφάλι τῆς ὡς δεῖγμα χαιρετισιοῦ. Ὁ ἀρχηγὸς εὐγενικὰ τὴν κάλεσε νὰ καθήσῃ πλάι του. Εἶπαν μεγάλη τιμὴ γιὰ τοὺς ξένους συμπότες νὰ μείνει μαζί τους ἡ γυναίκα τοῦ τσέλιγκα.

« Τὸ τοιοῦτον — παρατρεῖ ὁ Κολοκοτρώνης — ἦτο ἐξαιρετικὴ τιμὴ κατὰ τὸ ἔθιμόν των, νὰ παρακαθήσῃ δηλαδὴ εἰς τράπεζαν ξένων ἢ γυνὴ τοῦ Τσέλεγκα. »

Κάθησε λοιπὸν κι ἄρπαξε στὴ στιγμή ποτήρι γεμάτο κρασί καὶ τὸ ἄδειασε στὴν ὑγεία τοῦ ἀρχηγοῦ. Ἐπίασε κι ὁ Κολοκοτρώνης τὸ δικό του καὶ τὸ ἤπιε στὴν ὑγεία τοῦ Πούλιου, τῆς γυναίκας του καὶ τῶν ἄλλων τῆς καλυβδόπολης.

Ἦρθε καὶ ἡ ὥρα τοῦ τραγουδιοῦ. Κολοκοτρωνέικου βέβαια πρῶτα, γιὰ νὰ συγκινηθεῖ ὁ ἀπόγονος τῆς δοξασιμένης γενιᾶς. Πῶς οἱ Τοῦρκοι κύκλωσαν στὰ 1806 τὸν Κουντάνη Κολοκοτρώνη καὶ τὸν ἔκαψαν μαζί μὲ τρεῖς συντερόφους του. Ἀρμονικὰ τὸ τραγούδισσαν οἱ ποιμένες:

« Τὰ κυπαρίσσια γύρανε καὶ στέκουν πικραμένα
 κ' ἡ λεῦκες μέσο' τὰ ρέματα πῶς ἄγρια βοίζουν;
 καὶ τὰ κλαριά φορτώματα ρωτᾶνε πού τὰ πάνε;
 σὰν τί μαντάτο θλιθερὸ πού φέρνει ὁ ἀγέρας.
 «Κάψανε κλέφτη ξακουστό, ἕναν Κολοκοτρώνη»
 — Κουντάνη, δόσε τ' ἄρματα, πασσᾶ γιὰ νὰ σὲ κάμουν.
 — Εἶνε γιομάτα τ' ἄρματα κ' ἐλάτε νὰ τὰ πάρτε.
 Βάλαν φωτιά τὸν ἔκαψαν, κι' ἀκόμη τὸν φοβοῦνται. »

Τέλειωσε τὸ τραγούδι, κι ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀποσπάματος ὑψωσε κουπάριο⁵

5. Ἐδῶ ἀνοίγεται παραπομπή, γιὰ νὰ ἐξηγηθεῖ ἡ λέξη καὶ νὰ γίνῃ ἀναφορὰ σὲ σχετικὸ ἔθιμο. Κουπάριο, λοιπὸν, εἶναι τὸ ὑποκοριστικὸ τῆς κοῦπας. Ὡστόσο παίρνει καὶ μεταφορικὴ σημασία. Σημαίνει, μ' ἄλλα λόγια, πρόποση μὲ ποτήρι γεμάτο κρασί. Ἀπὸ αὐτό, τώρα, πίνουν ὅλοι μὲ τὴ σειρά, ἀφοῦ τὸ ξαναγεμίζουν κάθε φορὰ, ἔτσι: Τὸ παίρνει ὁ πρῶτος, ὑψώνει τὸ χέρι καὶ ἀναφωνεῖ: «Αὐτὸ τὸ ποτήρι τὸ πίνω εἰς ὑγείαν τοῦ τάδε, καὶ καλῶς νὰ σ' εὐρῶ - Γιάννη π.χ.». »

Τὸ πίνει καὶ τὸ γεμίζουν ξανά, γιὰ νὰ τὸ ἀρπάξῃ ὁ Γιάννης π.χ. καὶ νὰ ἀποταθεῖ στὸν πρῶτο μὲ τὰ λόγια: «Καλῶς ἦλθες μὲ τὸ ποτήρι σου». Ἀμέσως στρέφεται στοὺς

στην υγεία, τώρα, τοῦ ἑκατονεικοσάχρονου Πούλιου. Τότε ὁ τσέλιγκας, ἡ γυναίκα του καὶ οἱ λοιποὶ ποιμένες σηκώθηκαν ἀπάνω, βάζοντας ὁ καθένας τὸ δεξί του χέρι στὸ στήθος καὶ κλίνοντας λίγο τὸ κεφάλι του — δείγμα σεβασμοῦ καὶ εὐγνωμοσύνης γιὰ τὴν πρόποση - τιμὴ ποῦ ἐμφύλαξε ὁ ἀρχηγὸς στὸ γερο - Πούλιο.

Μόλις τελείωσε ἡ πρόποση, νά κι ὁ γερο - Πούλιος, τρέχοντας καὶ βασταζόμενος ἀπὸ ποιμένες. Ζύγωσε τὸν ἀρχηγό, τὸν προσκύνησε κι ἀφοῦ πῆρε ἓνα ποτήρι γεμάτο κρασί, ἀπάντησε σὴν πρόποσή του:

—Εὐχαριστῶ, παιδί μου, καὶ πίνω καὶ ἐγὼ γιὰ νὰ ζήσης σὰν τὰ βουνά, ὡς καθὼς καὶ ὅλη ἡ συντροφιά σου.

(Σ υ ν ε χ ί ζ ε τ α ι)

συνδαιτυμόνες, προσθέτοντας: «Κατὰ διαταγὴν τοῦ φίλου μου τάδε αὐτὸ τὸ ποτήρι τὸ πίνω εἰς υγείαν τοῦ τάδε, καὶ καλῶς νὰ σ' εὔρω - Γιῶργο π.χ.».

Τὸ ἴδιο τὸ ποτήρι ὑψώνεται κάθε φορὰ, ἀδειάζει καὶ ξαναγεμίζει μέχρις ὅτου ποῦν ὅλοι ἀπ' αὐτό. Συχνὰ μάλιστα, ὕστερ' ἀπὸ τὴν πρόποση, ἀκολουθεῖ τραγοῦδι. «Αὐτὸ τὸ ποτήρι τὸ πίνω εἰς υγείαν τοῦ τάδε καὶ καλῶς νὰ σ' εὔρω καὶ μὲ τὸ τραγοῦδι». Τὸ τραγοῦδι ἀρχίζει νὰ τὸ λέει ὁ ἴδιος πρὶν ἀδειάσει τὸ ποτήρι. Τώρα ὅμως ἡ ταχτική αὐτὴ πρέπει νὰ ἐπαναληφθεῖ ἀπ' ὅλους: Πρὶν πεῖ ὁ καθένας, εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ τονίσει ὁποῖο τραγοῦδι θέλει. Ἄποδῶ, λέει, βγήκε καὶ ἡ παροιμιώδης ἔκφραση: Θὰ τὸ πεῖς καὶ θὰ πεῖς κι ἓνα τραγοῦδι.

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΕΥ. Α. ΦΑΚΑΤΣΕΛΗΣ
Ίδρυται 1952 - 1954

Ίδιοκτησία - Διεύθυνσις
1954 - 1956

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
1956 - 1973

† ΜΙΧ. ΧΑΡ. ΜΑΝΟΣ
ΔΗΜ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Σ Υ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι
(έτησια)

Έσωτερικού	Δρχ. 2.500
Νομικών Προσώπων και Όρ- γανισμών, Τραπεζών	» 4.000
Κοινοτήτων και Σχολείων	» 4.000
Έξωτερικού	Δολλ. 40
Τιμή τεύχους	Δρχ. 750

ΉΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ
ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ
Ίδιοκτησία - Έκδοσις:
ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
Διεύθυνση:
ΓΕΩΡΓΙΟΣ Δ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ
ΔΗΜΟΣΘ. Γ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

Έπιτροπή επιμελείας βλγης:

ΑΡΣΕΝΗΣ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΣ
ΓΙΩΡΓ. Μ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ
ΚΩΝ. ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΣ

Άντεπιστέλλοντα μέλη τής Έπιτροπής
Α. Ι. ΒΡΑΝΟΥΣΗΣ (Αθήνα)
ΧΡΥΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)
ΑΝΔΡΕΑΣ ΡΑΔΟΣ (Ίάσιον Ρουμανίας)

Έμβάσματα: «ΗΠ. ΕΣΤΙΑ», οδός Μελετίου Γεωγράφου 53, Ίωάννινα, Τηλ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Ναπολ. Στ. Δοκανάρη	: Ό Γάλλος φιλέλληνας Φραγκ. Γκραγιάρ (ιστορική μο- νογραφία)	Σελ. 1
Άναστ. Εύθυμιου	: Ίστορικά Κονίτης (ιστορικά στοιχεία)	» 13
Φιλαρέτου Βιτάλη	: Οί ελεοθέται τής Πρεβέζης (ιστορικά στοιχεία)	» 16
Θανάση Β. Κούγκουλου	: Νεολιθικές έγκαταστάσεις Καστρίτης Ίωαννίνων (άρχαιολογική πραγματεία)	» 20
Πάνου Δ. Τζιόβα	: Ό Πήλιο Γούσης (ιστορική πραγματεία)	» 29
Νικολ. Β. Λώλη	: Πρωτοχρονιά (λαογραφικά στοιχεία)	» 35
Γιώργου Θωμά	: Οί Άρβανιτόβλαχοι τής Όθρης (λαογραφ. στοιχεία)	» 42
Β. Π. Μέγα	: Τά άρχαία θέατρα του συγχρόνου έλληνικού τοπίου (φιλολογική πραγματεία)	» 45
Βασιλη Νιτσιάκου	: Ή αίσθηση τής ιστορίας σέ μιá κοινότητα τής Ήπει- ρου (δοκίμιο)	» 50
Όρ. Καλογήρου	: Σύμμεικτα πανηπειρωτικά φιλολογικά	» 56
Andre Jean Paraschi	: Οικουμενικός Έλληνισμός (άρθρο - δοκίμιο)	» 66
Arthur Rimbaud (μετάφρ. Σ. Γ. Γ. Παναγιωτάτου)	: Τό μεθυμένο καράβι (ποίημα)	» 70
Δημ. Ι. Καραμβάλη	: Τουτο τό φθινόπωρο (ποίημα)	» 73
Άνθη Βέργη	: Στη θεία λειτουργία (διήγημα)	» 74
Σαράντου Παυλέα	: Ή μικρή έγγονή κι ό παππούς - Δυό εύτυχημένες ήμέρες ενός φοιτητή - Έγκλεισμός (ποιήματα)	» 78
Γιάννη Άνδρικόπουλου	: Θάλασσα τής ειρήνης (ποίημα)	» 79
Άλ. Μυριαλλή	: Τά πράσινα φύλλα του καλοκαιριού - Άντίσταση - Ί- ση και λάμψη (ποίηματα)	» 80
Μ. Μαλακάση	: Άναπολώντας Καβάφη και ρεμβάζοντας (ποίημα)	» 81
Γιάννη Κυριακάκου	: Ή ποίηση και ή λογική (δοκίμιο)	» 82
Νίκου Β. Λαδά	: Πασκίζεις (ποίημα)	» 85
Παναγιώτη Τιμιπιδάκη	: Ίδιαιτερότητα (ποίημα)	» 86
Σαϊτ Φαϊκ (μετάφραση Κ. Τσιλι- μαντού)	: Έλεγος (διήγημα)	» 87
Άννας Μπουρατζή - Θωδά	: Εικόνες (ποίημα)	» 89
Δ. Κ. Τσινικόπουλου	: Ή θρησκευτικότητα του Isaac Newton (δοκίμιο)	» 91
Σπύρου Κοκκινάκη	: Κακό μεγάλο - Έδώ (ποιήματα)	» 99
Μίλιας Ροζίδη	: Ό τρελλός (διήγημα)	» 100

ΑΠΟ ΜΗΝΑ Σ η μ ε ι ώ μ α τ α : «Άλκυονίδες Λογοτεχνίας 1990» (Δ. Κόκκινου). — Έπέτειοι: «1989: Έτος Μιχάι Έμινέσκου» (Λ. Ζιώγα). — Ό Έμινέσκου και ό Έλληνι-
κός Πολιτισμός (Μαρίας Μαρινέσκου - Χύμου). — Ή Γαλλική Έπανάσταση και ό Νοτιο-
ανατολικός Εύρωπαϊκός Χώρος (Α. Ράδου). — Μιά προσπάθεια που μένει χωρίς ανταπό-
κριση (Α. Ράδου). — Πνευματικά γεγονότα. — Κριτική του βιβλίου. — Τεχνοκριτικά. — Προκηρύξεις διαγωνι-
σμών. — Βιβλία που λάβαμε. — Οικονομικά θέματα.

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξω: Γ. Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου 53 - Ίωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διβολή 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
Έκτύπωση: Τυπογραφείο «Η ΔΩΔΩΝΗ», Γρ. Λαμπράκη 195, τηλ. 920.610 & 925.159 - Θεσ/νίκη

ΓΙΩΡΓΟΥ ΘΩΜΑ

ΟΙ ΑΡΒΑΝΙΤΟΒΛΑΧΟΙ ΤΗΣ ΟΡΘΗΣ*

(Παράξενα ἔθιμά τους ἀπὸ τὸ 1851)

ΜΕΡΟΣ Γ' (τελευταῖο)

Εἶχα κλείσει τὴν ἀναφορά μου (προηγούμενο τεύχος) στὸ τραπέζι πὸ παράθεσε τὸ 1851 ὁ Ἀρβανιτόβλαχος τσέλιγκας Πούλιος σιτοὺς στρατιωτικοὺς ἐνὸς ἀποσπάσματος δίωξης τῆς ληστείας σὲ βουνὸ τῆς Ὄθρης, στηριγμένος σὲ δημοσίευμα τοῦ Θεόδωρου Γενναίου Κολοκτρώνη, πὸ ὡς ἀνθυπολοχαγὸς τότε μετεῖχε στὸ ἀπόσπασμα.

Η ΑΝΑΧΩΡΗΣΗ

Ἦρθε κάποτε καὶ ἡ ὥρα τῆς ἀναχώρησης τοῦ στρατιωτικοῦ ἀποσπάσματος. Δὲν φάνηκε καλὸ στὸν τσέλιγκα. Πλησίασε τὸν ἀνθυπολοχαγὸ καὶ τοῦ ἐξομολογήθηκε:

— ... Τὸ λοιπὸν θὰ φύγης καὶ μοῦρχειται κακὸ καὶ τοῦ πατέρα μου ἀκόμα.

— Ἔτσι εἶναι οἱ στρατιῶτες, Πούλιο — τοῦ ἀπαντᾷ αὐτὸς — σήμερα ἔδῳ καὶ αὔριο ἔκεῖ, καὶ νὰ ἴπης χαιρετίσματα ἔς τὸ γέρω πατέρα σου καὶ ἔς τὴν τσελεγκίνα. Δὲν ἴπαγῳ ὁ ἴδιος γιατί σήμερα ἦσαν ἔς τὸ πόδι.

Ἄντέδρασε ὁ Πούλιος:

— Πῶς; νὰ πᾶμε μετὰ ζέσεως, ἐγὼ δὲν κόταγα νὰ ἔς τὸ πῶ τάχα θὰ καταδεχόσουνα;

Ὁ Κολοκτρώνης ἀποχαιρέτησε τὸ γερο-Πούλιο καὶ τράβηξε μὲ τὸν τσέλιγκα στὴν καλύβα τῆς γριᾶς γυναίκας του. Ἡ τελευταία τὸν δέχτηκε καὶ τοῦ πρόσφερε κρασί κι ἀμύγδαλα. Ὑστερα φώναξε:

— Ἀλάι, φωνάχτε τῆς νύφης καὶ τοῦ παιδιοῦ⁶ νὰ τοὺς δώση τὴν εὐχή τὸ καπετανόπουλο!

Βγῆκαν οἱ νεόνυμφοι καὶ προσκύνησαν τὸν ἀνθυπολοχαγὸ, πὸ ἀναλύθηκε σὲ εὐχὲς πρὸς τὴ νύφη:

— Νὰ ζήσης ζουλάπι, καὶ σὺ καὶ ὁ ἄνδρας σου, νὰ κάμετε παιδιά, καὶ νὰ ἰδῆτε ἄγγονια καὶ παραγγόνια.

Συγκινημένη ἡ νύφη, ζύγωσε περισσότερο καὶ ἀφοῦ ἔσκυψε — σύμφωνα μὲ τὸ ἔθιμο — τὸ κεφάλι, φίλησε τὸ δεξιὸ χέρι τοῦ ἀνθυπολοχαγοῦ καὶ ἀπομακρύνθηκε. Πλησίασε κι ὁ γαμπρός. Ἔβιασε κι ἐκεῖνος τὸ χέρι τοῦ ξένου κι ἔσκυψε τὸ κεφάλι, προβάλλοντας μπροστά του τὸ μέτωπο, γιατί περίμενε φίλημα. Δὲν τό ἔφερε ὁ ξένος, ἀλλὰ ὁ Πούλιος τοῦ τὸ φώναξε:

— Τῶχουμε ἀντέτι γιὰ τὸ καλὸ νὰ φιλοῦμε τὸν γαμβρὸ ἔς τὸ κούτελο φίλησέ τον λοιπόν.

Τὸν φίλησε στὸ μέτωπο καὶ ὁ γαμπρὸς στὰ χέρια.

* Συνέχεια ἀπὸ τὸ προηγούμενο (σελ. 476) καὶ τέλος.

6. Τοῦ ἀρραβωνιαστικοῦ τῆς δηλαδῆ.

Ἄρχισαν νὰ συγκεντρώνονται οἱ στρατιωτικοὶ γιὰ νὰ φύγουν. Ὁ Πούλιος ὄμως ἀπὸ κοντὰ τους, δὲν τὸ εἶχε σὲ καλὸ νὰ μὴν προσφέρει καὶ δαῦτος φαγητὸ (κεμπάπι) στὴ δική του καλύβα. Τὸ πρότεινε στὸν ἀρχηγὸ κι αὐτὸς δέχτηκε.

Χτύπησε τότε ἡ σάλπιγγα, κι ὅλοι μαζεύονταν ἔξω ἀπ' τὴν καλύβα τοῦ τσελιγκα. Προχωρώντας κι ὁ Κολοκοτρώνης, ἀκούει πάλι μέσα στὴν καλύβα τῆς νύφης «ἄσμα παθητικώτατον». Συγκινήθηκε καὶ τοῦ ἤρθε ἔμπνευση νὰ συνθέσει κι αὐτὸς δικό του. Μπήκε λοιπὸν σὲ διπλανὴ καλύβα, ἔβγαλε μολύβι καὶ χαρτὶ καὶ σκάρωσε ποιητικὴ δημιουργία στὸ ὕφος καὶ τὴ γλώσσα τῶν ἄλλων ποῦ εἶχε ἀκούσει. Ἦθελε νὰ «τὸ ἀφήσῃ εἰς ἀνάμνησιν», ὅπως οἰμαιώνει. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ δημοσιεύει:

« Νυφοῦλα μου περήφανη, ποῦ πῆρες τὸ λεβέντι,

Ἄκουσε τὸ τραγοῦδι μου, γιατί ἴναι εὐχῆς τραγοῦδι.

Νὰ ζήσης μὲ τὸν ἄνδρα σου χρόνους καιρῶς, ζαμάνια,

Καὶ πάντα ἔς τὸ κονάκι σου νάχης χαραὶς καὶ γλέντια.

Νὰ κάμης γιουὺς ἀρματωλοὺς νὰ μοιάζουν τοῦ λεβέντι,

Τσοῦπ(ρ)ες σάν τ' ἄστρο τῆς αὐγῆς τῆς μάνας τους νὰ μοιάζουν.

Νὰ ἰδῆς γαμβροὺς ἔς τὴν πόρτα σου, νυφάδες ἔς τὴν αὐλή σου,

Νὰ ἰδῆς καλὰ γεράματα καὶ ἴγγονια καὶ τριγγόνια.

Κ' ὅταν θὰ νάρθῃ ὁ καιρὸς τὰ μάτια σου νὰ κλείσης,

Τὰ ἀγγελούδια τοῦ Θεοῦ νὰ πάρουν τὴν ψυχὴ σου. »

Τὸ ἔγραψε καὶ πῆγε στὴ συγκέντρωση. Τὸ φαγητὸ ἦταν ἔτοιμο κι ἄρχισαν νὰ τρῶνε. Πρὶν ἀκόμα τελειώσουν, ἀποτάθηκε ὁ ἀνθυπολοχαγὸς στὴν «ἐνθουσιασμένη» τσελιγκίνα, γιὰ νὰ καλέσει τοὺς νεόνυμφους. Νὰ τοὺς ἀπαγγεῖλει τὸ ποιήμα του. Δυσκολεύτηκεν (ἀπὸ ντροπὴ; ἀπὸ πρόληψη;) ὅσο νὰ ἐμφανιστοῦν. Ἔνας - ἕνας τότε οἱ στρατιῶτες ἀσπάζονταν τὸ γαμπρὸ στὸ μέτωπο, ἐνῶ ὁ ἴδιος μὲ τὴ γυναῖκα του - νύφη τοὺς φιλοῦσαν τὰ χέρια, κατὰ τὸ ἔθιμο. Πετάχτηκε τότε ὁ ἀνθυπολοχαγός:

— Πούλιο, ἐγὼ θὰ τοὺς εὐχηθῶ μὲ τραγοῦδι ποῦ ἔκαμα οὖν τὰ ἴδικά σας.

— Καλῶς νὰ ὀρίστε, ἀπάντησε αὐτός.

Τὸ ἀπάγγειλε, καὶ μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐνθουσιασμοῦ καλλιεργήθηκε ἕνα γύρω. Ἐπιδοκιμαστικὲς ἰαχὲς καὶ ἐκρήξεις κεφιοῦ. Θὰ καιγόταν ὁ κόσμος — προσθέτει ὁ συντάχτης — ἂν δινόταν καὶ ὁ λόγος στὰ ὄπλα. Μὰ ἦταν ἀπαγορευμένοι οἱ ἄσκοποι πυροβολισμοί. Ἐξαπίας τῆς ληστείας ποῦ κυνηγοῦσαν. Δὲν τὸ εἶχαν τίποτα δηλαδὴ νὰ τρέξουν κατακεῖ φύλακες ἄλλων γειτονικῶν σταθμῶν, καὶ νὰ ἀρχίσουν γιὰ τὰ καλὰ τὰ ὄπλα νὰ κροτοῦνε.

Τὸ τραγοῦδι τοῦτο, ποῦ εἶχε βέβαια καὶ τὴ μουσικὴ του — αὐτοσχέδια ἢ παρμένη ἀπὸ κάποιον δημοτικὸ ἄσμα — ζήτησαν οἱ Ἀρβανιτόβλαχοι νὰ τὸ μάθουν, γιὰ νὰ τὸ λένε. Δὲν τὸ ἀρνήθηκε ὁ συνθέτης. Τὸ εἶπε καὶ τὸ ξανάπε, κι ἔτσι μπολιάστηκε στὸν κορμὸ τῆς μουσικῆς παράδοσης τῶν Ἀρβανιτόβλαχων καὶ τονιζόταν τουλάχιστο τριάντα χρόνια πρὶ ὕστερα, ὡς τὸ χρόνο δημοσίευσης τῆς περιπέτειας ἐκείνης ἀπ' τὸν Θεόδωρο Γενναίου Κολοκοτρώνη — 1881.

ΣΤΟ ΣΗΜΕΙΟ τοῦτο πῆρε τέλος τὸ δημοσίευμα στὴν «Ἔστια» τῆς 3ης Μαΐου 1881. Ὁ ἐγγονὸς λοιπὸν τοῦ Κολοκοτρώνη δὲν στάθηκε μονάχα ἕνας διώχτης τῶν ληστῶν στὴν περιοχὴ τῆς Ὄθρης — στὰ σίγουρα κι ἄλλοῦ — ἀλλὰ καὶ κάτι ἄλλο πρὶ σοβαρὸ κι ἐνδιαφέρον: Ἐνα ἀντηχεῖο ἀρβανιτόβλαχης ζωῆς ψηλὰ στὰ βουνὰ τοῦ περασμένου αἰῶνα.